

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УЧНІВСЬКИХ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ЕКСПЕДИЦІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ ГУЦУЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Іван ЗЕЛЕНЧУК

кандидат фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник Філії «Гуцульщина» ННДІУ

Ярослав ЗЕЛЕНЧУК

кандидат історичних наук,
науковий співробітник Філії «Гуцульщина» ННДІУ

Анотація. У статті розглянуто організацію і методику проведення учнівських українознавчих експедицій загальноосвітніми навчальними закладами Гуцульського регіону України.

Ключові слова: Гуцульський регіон України, освіта, учнівські українознавчі експедиції, загальний опис сільського населеного пункту.

У розбудові Української незалежної держави важливу роль відіграє розвиток системи загальної середньої освіти, головним завданням якої є забезпечення високої якості знань учнів та їх національно-державницьке виховання. Сучасна українська освіта повинна бути засобом збереження української традиційної народної культури і національної ідентичності українців. У цьому контексті важливу роль відіграє вивчення українознавства в загальноосвітніх навчальних закладах України [1]. Викладання українознавства в школах має свої науково-методичні особливості, що зумовлені самим змістом цього інтегративного навчального предмета та природо-екологічними і культурно-історичними відмінностями окремих етнографічних регіонів України [2].

У цій статті ми розглядаємо одну із нових форм організації практичної навчальної діяльності учнів ЗНЗ України в рамках вивчення предмета «Українознавство», яка має назву «**учнівські українознавчі експедиції**». Предметом нашого дослідження є організація і методика проведення учнівських українознавчих експедицій загальноосвітніми навчальними закладами на території Гуцульського регіону України.

Учнівські українознавчі експедиції суттєво відрізняються від традиційних уроків та практичних занять і концептуально відносяться до методики «навчання через дослідження». Для таких експедицій характерні певні особливості, зокрема безпосереднє вивчення учнями досліджуваного об'єкта чи явища, відповідність певним українознавчим центрам та наявність конкретної теми. Ще одна особливість шкільних українознавчих експедицій зумовлена природо-екологічними та культурно-історичними відмінностями Гуцульського етнографічного регіону України. Наукове українознавче дослідження будь-якого населеного пункту і регіону України повинно проводитись у контексті вивчення всієї держави та всього українського народу. Українознавство вводить цілісний образ України тільки на основі інтеграції знань про всі її регіони.

Шкільні українознавчі експедиції є новою формою організації навчально-практичної діяльності учнів, тому наведемо окремими тезами найважливіші науково-методичні рекомендації щодо їх можливого проведення на території Гуцульського регіону України.

Такі експедиції дають можливість здійснити поєднання теоретичного вивчення українознавства із практичною пошуково-дослідницькою

роботою. Під час їх проведення учні поступово оволодівають основними методами експедиційної роботи. Однією із важливих складових частин учнівської українознавчої експедиції є проведення інтерв'ю з респондентом та розшифрування відповідного аудіозапису. Учні навчаються спілкуватися із респондентами – визнаними носіями традиційної народної культури Гуцульщини, ознайомлюються з їхнім світоглядом. Крім того, така форма організації практичної навчальної діяльності учнів сприяє кращому національно-державницькому та етнокультурному вихованню школярів. Під час українознавчих експедицій відбувається практичне вивчення, збереження і відтворення української традиційної народної культури та народного мистецтва Гуцульщини. Експедиційна робота дає можливість учням безпосередньо ознайомитись із реальним життям і побутом місцевого населення краю, що сприяє кращій соціалізації школярів. Організатором і керівником українознавчої експедиції ЗНЗ повинен бути вчитель українознавства.

Одним із практичних результатів таких експедицій є створення у школі джерельної бази про природу, екологію, історію, культуру й мистецтво Гуцульщини, яка може бути використана для написання колективних, групових чи індивідуальних учнівських навчальних проектів із українознавства. Експедиційна діяльність учнів може бути організована у вигляді щорічних шкільних українознавчих експедицій, які найзручніше проводити навесні під час навчальної практики школярів.

Учнівські українознавчі експедиції дають можливість побачити зв'язок теоретичних знань із реальним життям і побутом свого населеного пункту, регіону і України загалом. Зібравши експедиційний матеріал, учні мають можливість написати навчальний проект з українознавства на певну тему, при цьому вони вчать робити порівняльний аналіз, узагальнення і висновки. Найкращі учнівські науково-дослідні проекти можуть бути представлені на різних конкурсах з українознавства [3].

Під час українознавчої експедиції відбувається практичне поглиблення набутих теоретичних знань не тільки з українознавства, але й з багатьох інших навчальних предметів. Матеріально-технічне забезпечення шкільних українознавчих експедицій переважно зводиться до наявності простих технічних засобів фотографування та аудіозапису. Збиральницька експедиційна робота учнів сприяє збереженню найкращих

зразків народної матеріальної і духовної культури рідного краю. Для успішного проведення українознавчої експедиції необхідно попередньо ознайомити учнів із основними методами наукових досліджень. Перш за все, вони повинні знати, що збір фактичного матеріалу є важливою частиною будь-якого наукового дослідження. Аудіовізуальні матеріали, зібрані під час шкільної експедиції, є основним фактографічним джерелом для написання навчальних проектів. Програма експедиційних досліджень повинна відповідати темі експедиції і логіці експедиційної пошуково-збиральницької роботи, яка складається, як правило, із трьох основних етапів: теоретико-підготовчого, пошуково-збиральницького та підсумково-загальноючого.

Маршрут шкільної експедиції розробляється відповідно до теми експедиційного дослідження. Написання звіту про експедицію є важливим завданням, яке заздалегідь ставиться перед усіма її учасниками, а ними є учні, які працюють над певним навчальним проектом. Кожен з них має особисте пошуково-дослідне завдання під час її проведення. У програмі шкільної українознавчої експедиції повинна бути сформульована конкретна тема, вибрано об'єкт дослідження, визначена основна мета та вказано час проведення експедиції.

З метою дослідження історичного минулого рідного краю під час експедиції доцільно відвідати музейні заклади регіону, в яких зібрано цінну інформацію про його природу, історію, матеріальну і духовну культуру українського народу. Учасники експедиції мають здійснювати тематичні спостереження, документальне фотографування, певні виміри та схематичні зарисовки об'єкта дослідження, а також по можливості робити копії знайдених документів і матеріалів. Одним із важливих виховних наслідків шкільної українознавчої експедиції є безпосереднє живе спілкування її учасників із визнаними носіями традиційної народної культури Гуцульщини, що позитивно впливає на формування національної свідомості учнів.

На Гуцульщині ще частково збережена дуже цінна усна народна традиція, тому проведення аудіозаписів і фонозаписів автентичних народних творів є важливим завданням кожної шкільної експедиції. Необхідно здійснити точне розшифрування усіх одержаних аудіо- і фонозаписів, на основі яких можна робити науковий аналіз досліджуваної теми. Організована експедиційна робота в школі сприятиме поступовому формуванню основних дослідницьких компетентностей учнів.

Якщо проведення щорічних шкільних українознавчих експедицій стане традицією, то наступним можливим кроком такої пошуково-дослідницької роботи може бути проведення шкільної науково-практичної конференції за матеріалами, зібраними під час експедицій.

Для того, щоб наше дослідження мало науково-практичний зміст, ми розглянемо організацію і методику проведення учнівських українознавчих експедицій загальноосвітніми навчальними закладами на території Гуцульського регіону України на конкретному прикладі шкільної українознавчої експедиції на тему: «**Загальний опис сільського населеного пункту на Гуцульщині**».

У 2008 р. в журналі «Українознавство» ми опублікували статтю [4], у якій викладено науково-методичні рекомендації щодо проведення тематичних учнівських українознавчих експедицій на три найбільш актуальні теми: «Жива історія Гуцульщини», «Майстри народної творчості,

художніх ремесел та промислів Гуцульщини» та «Пам'ятки природи, історії та культури Гуцульщини». Вони дають можливість створити в кожній середній школі Гуцульського регіону українознавчу джерельну базу про історію та культуру, виконавське музичне та декоративно-ужиткове мистецтво, художні ремесла та промисли, пам'ятки природи рідного краю.

Розглянемо науково-методичні рекомендації щодо проведення шкільної українознавчої експедиції на тему «Загальний опис сільського населеного пункту Гуцульщини». Експедиція проводиться з метою збору та систематизації джерельного матеріалу для написання в подальшому книги, що своїм змістом може відповідати назві «Загальний опис мого села». Експедиція «Загальний опис сільського населеного пункту Гуцульщини» повинна надати повну інформацію про сільський населений пункт, зокрема про його природу, історію, культуру і традиції не тільки в минулому, але й в сучасних умовах будівництва незалежної держави Україна. Для проведення такої експедиції ми розробили детальний план загального опису села на Гуцульщині, який включає в себе приблизний перелік основних довідкових даних, необхідних для одержання цілісного уявлення про сільський населений пункт у період проведення експедиції, учасниками якої повинні бути всі учні, які працюють над колективним проектом «Загальний опис мого села». Програма шкільної українознавчої експедиції «Загальний опис сільського населеного пункту на Гуцульщині» складається із 15 частин, що містять 110 найважливіших довідкових даних про сільський населений пункт Гуцульського регіону України.

План загального опису сільського населеного пункту на Гуцульщині

1. Загальна характеристика села.

Сучасна назва села.

Частина району, в якій розміщене село.

Віддаль села до райцентру (по автошляху).

Віддаль села до найближчої залізничної станції.

Середня протяжність села (довжина, ширина).

Загальна площа території села.

Назви сільських присілків (кутків) у порядку зменшення чисельності населення.

Населені пункти (інші держави), з якими межує село.

2. Місцева влада і населення села.

Назва сільської ради.

Сільська рада, якій підпорядковане село (для тих сіл, на території яких немає сільської ради).

Прізвище, ім'я та по батькові голови і секретаря сільської ради.

Загальна чисельність населення в селі (станом на початок поточного року).

Найбільш поширені (типові) прізвища жителів села.

Назви «по-місцевому» найбільших родин у селі.

Прізвище та ім'я тих довгожителів, яким виповнилося 90 років.

Прізвище та ім'я батьків, які мають найбільшу кількість дітей.

3. Коротка історична довідка про село.

Час заснування села.

Перша письмова згадка про село.

Колишня назва села (її походження).

Сучасна назва села (походження, час встановлення).

Найважливіші історичні події, які відбулися в селі «з-за Австрії» (з 1772 р. до 1914 р.).

Основні історичні події в селі під час Першої світової війни (з 1914 р. до 1918 р.).

Основні історичні події в селі в період становлення ЗУНР та УНР (з 1918 р. до 1920 р.).

Найважливіші історичні події, які відбулися в селі «з-за Польщі» (з 1920 р. до 1939 р.).

Основні історичні події в селі під час Другої світової війни (кількість загиблих).

Найважливіші історичні події, які відбулися в селі «з-за Союзу» (до 1991 р.).

Події в селі в період утворення і розбудови держави Україна (після 1991 р.).

4. Природне середовище села.

Середня висота села над рівнем моря.

Поверхня і рельєф села.

Гори, якими оточене село (назви і висоти гір).

Річка, на якій знаходиться село (притокою якої річки вона є).

Назви інших річок, потоків і озер на території села.

Наявність водозахисних споруд та ставків на території села.

Назви основних лісових урочищ у межах села (назви найбільш поширених деревостанів).

Мінеральні джерела на території села.

Поклади корисних копалин на території села.

Небезпечні місця у селі (обриви, круті схили, камнепади, снігові лавини тощо).

5. Енергетика села.

Електрифікація села (минуле, сучасний стан).

Наявність у селі АЗС, газобалонних дільниць.

Газифікація села (сучасний стан, перспективи).

Вид палива, який переважно використовують для опалення житлових будинків.

Перспективи використання в селі альтернативних джерел енергії.

6. Гірське господарство в селі.

Земельний фонд села.

Кількість господарських дворів у селі.

Промислові підприємства, які працюють на території села (кількість працівників, прізвище та ім'я керівника).

Майстерні декоративно-ужиткового мистецтва та художніх промислів.

Основні новобудови села (час спорудження).

Побутове обслуговування жителів села.

Коротка історична довідка про колишній колгосп у селі.

Назва спілки селян у селі (кількість членів спілки, прізвище та ім'я голови).

Фермерство в селі (кількість фермерських господарств).

Розвиток землеробства і тваринництва в селі. Садівництво, бджільництво, вирощування лікарських рослин.

Агрономічна і ветеринарна служби в селі.

Засоби малої механізації в користуванні селян.

Переробні підприємства на території села.

Назви лісництв на території села (прізвище та ім'я лісничого).

Належність лісництв до природозаповідних установ України.

7. Транспортне сполучення села.

Коротка історична довідка про прокладання доріг у село.

Залізнична лінія, яка проходить через село.

Автомобільна дорога, яка проходить через село.

Центральна дорога в селі (асфальтована, ґрунтова).

Автобусне сполучення села (кількість маршрутів).

Наявність автомобільних мостів на території села.

Кількість приватних засобів транспорту в жителів села (легкових, вантажних, тракторів).

8. Підприємства торгівлі в селі.

Коротка історична довідка про розвиток торгівлі в селі.

Назви закладів торгівлі в селі.

Заклади громадського харчування в селі.

Наявність сільського ринку.

9. Освітні заклади в селі.

Коротка історична довідка про розвиток освіти в селі.

Назва ЗОШ у селі (кількість учнів, вчителів, прізвище та ім'я директора школи та його заступників).

Прізвище та ім'я вчителів-методистів місцевої школи.

Приміщення, в якому працює школа (типове, пристосоване, рік спорудження).

Матеріально-технічна база школи (комп'ютерні класи, Інтернет).

Наявність пришкольного інтернату в селі (кількість учнів).

Музична, художня, реміснична школи в селі (кількість учнів, прізвище та ім'я керівника).

Наявність дитячого садка в селі (кількість дітей, прізвище та ім'я завідуючого).

10. Медичне обслуговування, фізична культура і спорт у селі.

Коротка історична довідка про розвиток медичного обслуговування жителів села.

Лікувальні заклади в селі (дільнична лікарня, амбулаторія, ФАП, аптека, стоматологічний кабінет, автомобіль швидкої медичної допомоги).

Прізвище та ім'я керівника лікувального закладу в селі.

Санаторно-курортні заклади на території села (кількість місць у них).

Туристичні заклади в селі.

Назви туристичних маршрутів, які проходять через село.

Спортивні споруди в селі (спортзал, футбольне поле, волейбольна площадка тощо).

Спортивна школа в селі.

11. Релігійно-церковне життя в селі.

Коротка історична довідка про сільську церкву, парафію, священиків села.

Назви релігійних громад у селі (прізвище та ім'я голови церковної громади).

Назва сільської церкви, храмові свята в селі (прізвище та ім'я священика).

Наявність у селі дзвіниці, каплиць, кладовищ.

12. Заклади культури в селі.

Наявність Будинку культури в селі (прізвище та ім'я керівника закладу).

Назва аматорського колективу, який має звання народного, став лауреатом фестивалю, конкурсу.

Наявність сільської бібліотеки (книжковий фонд бібліотеки).

13. Зв'язок у селі.

Наявність сільського відділення зв'язку (поштовий індекс).

Різні види телефонного зв'язку в селі.

Можливість приймання телебачення і радіо в селі.

Можливість користування Інтернетом.

14. Визначні місця села.

Чим відзначається село серед інших сіл району. Унікальні об'єкти села (найбільший, найдавніший і т.п.).

Назви музейних закладів, які є на території села (прізвище та ім'я завідуючого).

Пам'ятки історії та культури на території села.

Назви пам'ятників, обелісків, пам'ятних знаків, меморіальних дошок у селі.

Пам'ятки архітектури в селі.

Пам'ятки природи на території села.

Книги, фільми та інші твори про село і його жителів.

15. Відомі вихідці з села.

Видатні діячі історії і культури, які побували в даному селі.

Відомі вихідці з села (вчені, письменники, митці та ін.).

Жителі села, які зробили вагомий внесок у його розвиток.

Відомі майстри народної творчості зданого села.

Відомі уродженці села, які проживають у діаспорі.

Назвати прізвища та імена відомих людей, які поховані на сільському кладовищі.

Цей план загального опису сільського населеного пункту на Гуцульщині детально відображає специфічні особливості сіл Верховинщини.

Використовуючи подібну схему, за допомогою працівників сільських рад та шкіл Верховинського району Івано-Франківської області було зібрано джерельний матеріал під науковим керівництвом Філії «Гуцульщина» НДІУ у 2004 р. та упорядковано й видано книгу «Верховинщина: Загальні описи та історичні нариси» [5].

Нагадаємо, що 2 вересня 2009 р. Президент України В. Ющенко видав Указ «Про збереження та популяризацію гуцульської культури», який, зокрема, передбачає розроблення цілого комплексу заходів й щодо практичної участі загальноосвітніх навчальних закладів Гуцульщини в збереженні історичної пам'яті, природного середовища та народної культури і мистецтва рідного краю. У контексті цього указу шкільні українознавчі експедиції по своєму селу, району і регіону Гуцульщини можуть бути однією із практичних форм організації роботи учнів із вивчення і збереження природної, історичної та культурної спадщини рідного краю, тобто вивчення і збереження українського етнокультурного середовища. Для того,

щоб краще зрозуміти, хто ми є, потрібно спочатку довідатися про своїх предків, історичне минуле, традиції та культуру нашого народу.

Крім того, звернемо також увагу, що участь учнів у шкільній українознавчій експедиції дає їм можливість краще реалізувати свої природні багатосторонні здібності. Експедиційна діяльність школярів є соціально значущою діяльністю, яка спрямована не тільки на вивчення, а й на творче перетворення соціальної дійсності рідного краю.

Введення у практику роботи шкіл Гуцульщини щорічних учнівських українознавчих експедицій сприятиме покращенню змісту, форм і методів українознавчої освіти, а учням експедиції дають можливість безпосередньо ознайомитись із витоками і першоджерелами української історії і національної культури, із скарбницею народної пам'яті, яку потрібно зберегти для прийдешніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кононенко П., Кононенко Т. Українознавство в системі освіти. Доповідь на науково-практичній конференції за участю членів Міжнародної ради з питань освіти, науки, культури, державотворення. 23 квітня 2009 р. (м. Київ) // Українознавство. – 2009. – №2. – С. 8–19.
2. Кононенко П., Касян Л., Семенюченко О. Програма для ЗНЗ «Українознавство» (5–12 класи) // Українознавство. – 2008. – № 2. – С. 103–121.
3. Чирков О. А. Методичні рекомендації щодо виконання та захисту науково-дослідної учнівської роботи на Міжнародному конкурсі з українознавства. – К., 2009. – 25 с.
4. Зеленчук І. Українознавчі експедиції в умовах Гуцульського регіону України // Українознавство. – 2008. – № 2. – С. 176–178.
5. Верховинщина: Загальні описи та історичні нариси / Упорядник І.М. Зеленчук. – Верховина: Гуцульщина, 2004. – 331 с.

Иван Зеленчук

Ярослав Зеленчук

Организация и методика проведения ученических украинознавческих экспедиций общеобразовательными учебными заведениями Гуцульского региона Украины

Аннотация. В статье рассмотрены организация и методика проведения ученических украинознавческих экспедиций общеобразовательными учебными заведениями Гуцульского региона Украины.

Ключевые слова: Гуцульский регион Украины, образование, ученические украинознавческие экспедиции, общее описание сельского населенного пункта.

Ivan Zelenchuk

Yaroslav Zelenchuk

Organization and methodology of student expeditions of Ukrainoznavstvo running by general educational institutions of Hutsul region of Ukraine

Annotation. Organization and methodology of student expeditions of Ukrainoznavstvo running by general educational institutions of Hutsul region of Ukraine is considered in the article.

Key words: Hutsul region of Ukraine, education, student expeditions of Ukrainoznavstvo, general description of village community.